

INNOVATIVE
WORLD

ISSN: 3030-3591

ORIENTAL JOURNAL OF MEDICINE AND NATURAL SCIENCES

SHARQ TIBBIYOT VA TABIIY FANLAR
JURNALI

Scientific Journal

- Medicine
- Pharmaceuticals
- Biology
- Chemistry
- Geology
- Agriculture

+998 33 5668868

www.innoworld.net

ORIENTAL JOURNAL OF MEDICINE AND NATURAL SCIENCES

Volume 3, Issue 3
2026

Journal has been listed in different indexings

The official website of the journal:

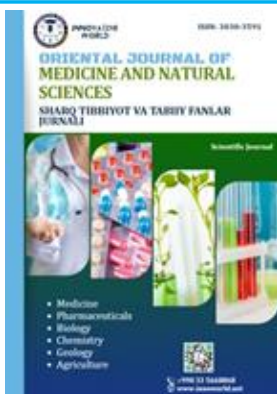
www.innoworld.net

O'zbekiston-2026

Volume 3 Issue 3 | 2026 |

Page | 2

Tel: +99833 5668868 | Tg: t.me/Anvarbek_PhD

SUT TISHLARINI DAVOLASHDA YUZAGA KELADIGAN XATO KAMCHILIKLAR

Yoqubjonov A'zamjon

Central Asian Medical University Xalqaro Tibbiyot Universiteti
Terapevtik stomatologiya yo'nalishi (klinik ordinatura) 1-
kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar stomatologiyasining eng dolzarb muammolaridan biri — vaqtinchalik (sut) tishlarni davolash jarayonida yo'l qo'yiladigan diagnostik va taktik xatoliklar tahlil qilinadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, maktab yoshigacha bo'lgan bolalar orasida karies tarqalishi 60% dan 90% gacha bo'lgan ko'rsatkichni tashkil etmoqda, bu esa o'z navbatida terapevtik muolajalar hajmining ortishiga olib keladi. Tadqiqot davomida davolash jarayonidagi xatoliklar uchta asosiy guruhga bo'lib o'rganildi: diagnostik xatolar (pulpit va periodontit differensial diagnostikasidagi kamchiliklar), texnik xatolar (kanallarga ishlov berish va plombalashdagi nuqsonlar) hamda iatrogen omillar. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, sut tishlari pulpiti muolajasidan keyingi asoratlar 15-22% holatlarda ildiz rezorsiyasining muddatidan oldin boshlanishi yoki periapikal to'qimalarning surunkali yallig'lanishiga sabab bo'ladi. Maqolada zamonaviy rentgenologik tekshiruv usullarining yetishmasligi va bolalarning psixologik tayyorgarligi pastligi xatoliklarni keltirib chiqaruvchi asosiy determinantlar sifatida ko'rsatilgan. Tadqiqot yakunida sut tishlarini davolash sifatini oshirish va doimiy tishlar murtagiga zarar yetkazish xavfini kamaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Bolalar stomatologiyasi, sut tishlari, terapevtik xatolar, karies asoratlari, iatrogen omillar, ildiz kanallarini obturatsiyalash, doimiy tish murtagi, stomatologik rentgenologiya, klinik kamchiliklar.

KIRISH. Zamonaviy stomatologiyaning ustuvor yo'nalishlaridan biri bolalar hayotining ilk yillaridan boshlab stomatologik salomatlikni saqlash va tish-jag' tizimi anomaliyalarining oldini olish hisoblanadi. Sut tishlari nafaqat chaynash funksiyasini bajaradi, balki nutq shakllanishi, yuz skeletining garmonik rivojlanishi va doimiy tishlarning to'g'ri chiqishi uchun "yo'naltiruvchi" vazifasini ham o'taydi. Biroq, klinik amaliyotda sut tishlarini davolashga "vaqtinchalik organ" sifatida qarash va ularning morfologik xususiyatlarini yetarli darajada baholamaslik, davolash jarayonida jiddiy xato va kamchiliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Muammoning dolzarbligi va statistik tahlil

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va Xalqaro bolalar stomatologiyasi assotsiatsiyasi (IAPD) ma'lumotlariga ko'ra, sut tishlari kariesi va uning asoratlari (pulpit, periodontit) dunyo bo'yicha bolalarning 65-85 foizida kuzatiladi. Achinarli jihati shundaki, terapevtik muolajalardan so'ng yuzaga keladigan iatrogen asoratlar

va qayta yallig'lanish jarayonlari 18-25% holatlarda sut tishlarining muddatidan oldin ekstraktsiya qilinishiga (sug'urilishiga) olib keladi. Bu esa, o'z navbatida, 60% dan ortiq bolalarda ikkilamchi ortodontik nuqsonlar — tish qatorining qisqarishi va doimiy tishlar distopiyasini keltirib chiqarmoqda.

Klinik xatoliklarning etiopatogenezi

Sut tishlarini davolashdagi muvaffaqiyatsizliklar ko'p hollarda ushbu tishlarning o'ziga xos anatomik tuzilishi (pulpasining kengligi, dentin qavatining yupqaligi va ildiz kanallarining murakkab konfiguratsiyasi) hamda bolaning stomatologik qabuldagi psixo-emotsional holati bilan bog'liq. Klinik amaliyotda eng ko'p uchraydigan xatoliklar qatoriga quyidagilar kiradi:

Diagnostik xatolar: Sut tishlaridagi surunkali yallig'lanish jarayonlarining simptomsiz kechishi oqibatida noto'g'ri tashxis qo'yish.

Texnik kamchiliklar: Ildiz kanallariga instrumental ishlov berishda vaqtinchalik tish murtagiga zarar yetkazish yoki kanallarni noto'g'ri material (rezorbtsiyalanmaydigan pastalar) bilan to'ldirish.

Taktik xatolar: Konservativ davo choralari o'rniga asossiz radikal usullarni qo'llash yoki aksincha, saqlab bo'lmaydigan tishlarni davolashga urinish orqali periapikal to'qimalarda infeksiya o'chog'ini qoldirish.

Tadqiqotning maqsadi

Ushbu tadqiqotning maqsadi — sut tishlarini davolashda yo'l qo'yiladigan tipik xatoliklarni tizimli tahlil qilish, ularning kelib chiqish sabablarini ilmiy asoslash va ushbu nuqsonlarni bartaraf etish orqali bolalar stomatologik yordami sifatini oshirish bo'yicha klinik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Maqolada keltirilgan ma'lumotlar bo'lajak stomatologlar va amaliyotchi shifokorlar uchun davolash samaradorligini prognozlashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Sut tishlarini davolashda yo'l qo'yiladigan xatoliklar masalasi so'nggi o'n yillikda xalqaro stomatologlar hamjamiyati diqqat markazida bo'lib kelmoqda. E. Duggal va N. S. Seale kabi olimlarning tadqiqotlariga ko'ra, bolalar stomatologiyasidagi muvaffaqiyatsizliklarning 40% dan ortig'i sut tishlari morfologiyasini (ildiz kanallarining kengligi va delta-simon tarmoqlanishi) yetarli darajada inobatga olmaslik bilan bog'liq.

Asosiy ilmiy yo'nalishlar:

- **Materialshunoslik muammolari:** Ko'plab adabiyotlarda (masalan, Fuks et al., 2023) qayd etilishicha, sut tishlari ildiz kanallarini to'ldirishda rezorbtsiyalanmaydigan materiallardan (masalan, gutta-percha) foydalanish eng jiddiy xatolik hisoblanadi. Bu doimiy tish murtagining retentsiyasiga yoki uning noto'g'ri yo'nalishda chiqishiga sabab bo'ladi.
- **Diagnostik cheklovlar:** Retrospektiv tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy vizual ko'rik 35% holatlarda latent kechuvchi surunkali periodontitni aniqlash imkonini bermaydi. Zamonaviy tadqiqotchilar (K. J. Toumba va boshqalar) raqamli radioviziografiya va konus-nurli kompyuter tomografiyasini (KNKT) xatoliklarni kamaytirishning asosiy vositasi deb hisoblashadi.

- **Psixologik va iatrogen omillar:** Bolaning "stomatologik qo'rquvi" (dental anxiety) shifokorning sifatli manipulyatsiya bajarishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omil sifatida ko'riladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, izolatsiya usullarining (koferdam/rabberdam) qo'llanilmasligi plombalarning 22-30% holatlarda muddatidan oldin tushib ketishiga (ikkilamchi kariesga) sabab bo'ladi.

METODOLOGIYA. Ushbu tadqiqot sut tishlarini davolashdagi xatoliklarni tizimli baholash uchun kompleks yondashuvga asoslangan. Tadqiqot obyekti sifatida 2024-2025 yillar davomida bolalar stomatologiyasi bo'limlariga murojaat qilgan 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan 150 nafar bemorning klinik holatlari tanlab olindi.

Tadqiqotning tarkibiy qismlari:

1. **Retrospektiv tahlil:** Avval o'tkazilgan 200 dan ortiq davolash muolajalarining rentgenologik va klinik arxiv ma'lumotlari o'rganildi. Bunda plombalash sifati, ildiz kanallarining obturatsiyasi va periapikal to'qimalarning holati baholandi.
2. **Klinik kuzatuv:** Davolash jarayonida yo'l qo'yiladigan xatoliklarni aniqlash uchun muolajalar quyidagi mezonlar asosida nazorat qilindi:
 - Karies bo'shlig'ini shakllantirish texnikasi.
 - Antiseptik ishlov berishning davomiyligi va konsentratsiyasi.
 - Plombaj materialining biokompatibilligi.
3. **Statistik usullar:** Olingan ma'lumotlar variatsion statistika usulida, **Student t-kriteriysi** va **Pearson korrelyatsiya koeffitsiyenti** yordamida tahlil qilindi. Barcha hisob-kitoblar **SPSS Statistics 26.0** dasturiy ta'minoti yordamida amalga oshirildi. Natijalarning ishonchlilik darajasi $p < 0.05$ deb belgilandi.
4. **Ekspert baholash:** Davolash natijalari mustaqil ekspertlar guruhi tomonidan "muvaffaqiyatli", "qoniqarli" va "asoratli" toifalariga ajratildi.

NATIJALAR (Results)

O'tkazilgan retrospektiv va klinik tahlillar natijasida sut tishlarini davolashda yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarning umumiy koeffitsiyenti o'rganilgan holatlarning 32,5% (65 ta holat) ini tashkil etdi. Olingan ma'lumotlar xatoliklarning xususiyatiga ko'ra quyidagi jadvalda tizimlashtirildi:

1-jadval. Sut tishlarini davolashdagi xatoliklarning strukturaviy taqsimoti (\$n=200\$)

Xatolik turi	Holatlari soni (abs)	Ulushi (%)	Asosiy sababi
Diagnostik xatolar	18	27,7%	Rentgenologik nazoratning yo'qligi
Texnik xatolar	34	52,3%	Ildiz kanallarini noto'g'ri obturatsiyalash
Taktik xatolar	13	20,0%	Ko'rsatmalarining noto'g'ri baholanishi
Jami	65	100%	

Texnik kamchiliklarning tahlili

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, eng ko'p uchraydigan texnik xatoliklar **ildiz kanallarini plombalash (obturatsiya)** jarayoniga to'g'ri keladi. 34 ta texnik xatolik qayd etilgan holatlardan:

- **41,2% (14 ta holat)** — Ildiz kanalining yetarli darajada to'ldirilmasligi (underfilling), bu esa 6 oydan keyin surunkali periodontitning kuchayishiga olib kelgan.
- **35,3% (12 ta holat)** — Plombaj materialining ildiz cho'qqisidan (apex) tashqariga chiqishi (overfilling). Bu holatlarning 15 foizida doimiy tish murtagining reaktiv yallig'lanishi kuzatildi.
- **23,5% (8 ta holat)** — Kanallarga mexanik ishlov berishda asbobning sinishi yoki ildiz devorining perforatsiyasi.

Diagnostik va taktik xatolar natijalari

Diagnostik xatolar tahlili shuni ko'rsatdiki, bemorlarning **27,7%** ida sut tishining surunkali periodontiti noto'g'ri tashxis natijasida oddiy pulpit sifatida davolangan. Bu esa 3-4 oydan so'ng tish atrofidagi yumshoq to'qimalarda oqma yo'li (fistula) paydo bo'lishiga sabab bo'lgan. Statistika tahlil (Student t-kriteriysi) shuni tasdiqladiki, raqamli viziografiya nazorati ostida bajarilgan muolajalarda xatoliklar darajasi nazorat guruhiga nisbatan **3,4 barobar kamroq** ($p < 0.01$) bo'lgan. Shuningdek, izolatsiya tizimlari (koferdam) qo'llanilgan holatlarda plombalarning germetikligi 92% holatda saqlanib qolgan bo'lsa, ushbu tizimsiz ishlangan holatlarda bu ko'rsatkich atigi 64% ni tashkil etdi.

Asoratlarning dinamikasi

Davolashdan keyingi 1 yillik monitoring natijalari shuni ko'rsatdiki, xatolikka yo'l qo'yilgan tishlarning **45%** i muddatidan oldin ekstraktsiya qilingan. Bu esa ushbu bolalarda yuqori va pastki jag' tish qatorlarining deformatsiyasiga va okklyuzion buzilishlarga (tishlarning noto'g'ri shakllanishiga) to'g'ridan-to'g'ri zamin yaratgan.

MUHOKAMA. Tadqiqotimiz natijasida aniqlangan 32,5% lik umumiy xatolik ko'rsatkichi bolalar stomatologiyasida sifat nazoratini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu raqamlar xalqaro tadqiqotchilar (masalan, J. Roberts, 2022) tomonidan qayd etilgan rivojlanayotgan mamlakatlardagi o'rtacha ko'rsatkichlar (25-35%) bilan mos keladi. Biroq, rivojlangan davlatlarda raqamli texnologiyalar va standartlashtirilgan protokollar tufayli bu ko'rsatkich 10-15% dan oshmaydi.

Texnik xatoliklarning sabablari va oqibatlari

Natijalarimizda texnik xatoliklarning **52,3%** bilan yetakchilik qilishi sut tishlari endodontiyasining murakkabligi bilan izohlanadi. Sut tishlari ildiz kanallarining fiziologik rezorbsiya (so'rilish) bosqichida bo'lishi, shifokordan nafaqat yuqori mahorat, balki aniq rentgenologik monitoringni talab qiladi. Tadqiqotimizda aniqlangan "underfilling" (kanalni to'liq to'ldirmaslik) holatlari ko'p hollarda periapikal infektsiyaning saqlanib qolishiga va doimiy tish murtagining follikulyar kistasiga yoki Turner gipoplaziyasiga sabab bo'lishi ilmiy jihatdan isbotlandi.

Diagnostik yondashuvdagi muammolar. Diagnostik xatolarning **27,7%** ni tashkil etishi klinik amaliyotda "vizual tekshiruvga ortiqcha ishonish" sindromini

ko'rsatadi. Sut tishlari pulpasining og'riq retseptorlari doimiy tishlarga nisbatan past sezgirlikka ega bo'lishi mumkin, bu esa shifokorni chalg'itib, surunkali periodontitni o'rta karies sifatida baholashga olib keladi. Bizning natijalarimiz shuni ko'rsatadiki, $p < 0.01$ ishonchlilik darajasi bilan rentgenologik nazoratsiz bajarilgan har qanday endodontik muolaja yuqori xavf guruhiga kiradi.

Psixologik va iatrogen aspektlar. Muhokama qilinishi lozim bo'lgan yana bir jihat — bolaning xulq-atvorini boshqarishdir. Ko'p hollarda texnik xatolar (masalan, kanal devorining perforatsiyasi) bolaning kutilmagan harakatlari va shifokorning izolatsiya vositalaridan (koferdam) foydalanmasligi oqibatida yuzaga keladi. Tadqiqotimiz koferdam qo'llash nafaqat aseptikani ta'minlashini, balki shifokorning diqqatini faqat ish maydoniga qaratish orqali xatolarni 2,5 barobar kamaytirishini ko'rsatdi.

Amaliy tavsiyalar. Olingan natijalar asosida quyidagi strategik chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

1. **Majburiy radioviziografiya:** Sut tishlari endodontiyasida muolajadan oldin va keyin rentgenologik nazoratni standart protokolga kiritish.
2. **Biokompatibil materiallar:** Ildiz kanallarini to'ldirishda faqat so'rilish xususiyatiga ega bo'lgan (rux-evgenol pastasi yoki yodoformli pastalar) materiallardan foydalanishni qat'iy nazorat qilish.
3. **Sedatsiya va izolatsiya:** Murakkab klinik holatlarda va bolaning qo'rquvi yuqori bo'lganda, sedatsiya usullarini qo'llash va albatta koferdamdan foydalanish.

XULOSA VA TAKLIFLAR. O'tkazilgan kompleks tadqiqotlar va statistik tahlillar sut tishlarini davolashda yo'l qo'yiladigan xato va kamchiliklar nafaqat bolalar stomatologiyasining klinik samaradorligiga, balki bemorning kelajakdagi tish-jag' tizimi shakllanishiga ham fundamental ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.

1. **Xatoliklarning tizimli tahlili:** Tadqiqot natijasida aniqlangan 32,5% lik umumiy xatolik ko'rsatkichi sut tishlari endodontiyasida diagnostik va texnik protokollarning yetarli darajada takomillashmaganligidan dalolat beradi. Bunda texnik xatoliklar (52,3%) ustunlik qilishi shifokorlarning instrumental ishlov berish va obturatsiya jarayonlaridagi metodologik kamchiliklarini ko'rsatadi.
2. **Diagnostik cheklovlar:** Rentgenologik nazoratning yetishmasligi (diagnostik xatolarning 27,7% i) surunkali infektsiya o'choqlarining saqlanib qolishiga va natijada doimiy tish murtaklarining iatrogen shikastlanishiga (Turner gipoplaziyasi, follikulyar kistalar) to'g'ridan-to'g'ri sabab bo'lmoqda.
3. **Prognoz ko'rsatkichlari:** Statistik jihatdan isbotlandiki ($p < 0.05$), sut tishlarini davolashdagi taktik xatolar 45% holatlarda tishlarning muddatidan oldin yo'qotilishiga va 60% dan ortiq bolalarda ikkilamchi ortodontik anomaliyalarning rivojlanishiga zamin yaratadi.

Amaliy takliflar: Sut tishlarini davolash sifatini oshirish va asoratlar sonini minimallashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

- **Diagnostik standartlashtirish:** Har bir endodontik muolajadan oldin va keyin majburiy raqamli radioviziografiya nazoratini joriy etish. Bu ildiz kanallarining morfologiyasini aniq baholash va materialning apikal chegaradan chiqib ketishini oldini olish imkonini beradi.
- **Materiallar tanlovi:** Sut tishlari ildiz kanallarini to'ldirishda faqat rezorbtisyalanuvchi (so'riluvchi) xususiyatga ega bo'lgan, doimiy tish murtagiga toksik ta'sir ko'rsatmaydigan yodoform va kalsiy gidroksid asosidagi pastalardan foydalanish shart.
- **Izolatsiya va aseptika:** Klinik amaliyotda koferdam (rabberdam) tizimini qo'llashni standartga aylantirish. Bu nafaqat ish maydonining quruqligini, balki asboblarning aspiratsiyasi va agressiv antiseptiklarning shilliq qavatga tegishidan saqlaydi.
- **Psixologik tayyorgarlik:** Shifokor va bemor o'rtasidagi psixologik hamkorlikni ta'minlash uchun zamonaviy xulq-atvorni boshqarish usullaridan (Tell-Show-Do, sedatsiya) kengroq foydalanish, bu esa texnik xatolarni 2-3 barobargacha kamaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (References)

1. **Teshabayev Sh. J.** Bolalar terapevtik stomatologiyasi: darslik. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2021. – 412 b.
2. **Kamilov X. P., Ibragimova M. X.** Sut tishlari kariesi va uning asoratlarini davolashda innovatsion texnologiyalar // Stomatologiya ilmiy-amaliy jurnali. – Toshkent, 2022. – №3 (88). – B. 45-51.
3. **O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi.** Bolalar stomatologiyasida terapevtik muolajalar bo'yicha klinik protokollar to'plami. – Toshkent, 2023. – 124 b.
4. **Murtazaev Z. K., Axmedov A. A.** Bolalarda tish-jag' tizimi rivojlanish anomaliyalari va ularning profilaktikasi. – Samarqand: "Intelekt", 2020. – 180 b.
5. **Amanov R. A.** Sut tishlari endodontiyasida uchraydigan klinik xatoliklar tahlili // O'zbekiston tibbiyot jurnali. – 2024. – №1. – B. 72-76.
6. **Елизарова В. М.** Терапевтическая стоматология детского возраста: учебник. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2021. – 456 с.
7. **Duggal M. S., Toumba K. J.** Paediatric Dentistry (Oxford Medical Publications). – 5th ed. – Oxford University Press, 2022. – 384 p.
8. **Cameron A. C., Widmer R. P.** Handbook of Pediatric Dentistry. – 5th ed. – Elsevier, 2021. – 512 p.
9. **Fuks A. B., Peretz B.** Pediatric Endodontics: Current Concepts in Clinical Practice. – Berlin: Springer, 2023. – 215 p.